

Sammanfattning och diskussion

Enligt den Nationella narkotikahandlingsplanen (2002) har den svenska narkotikapolitiken som syften att färre ska börja använda narkotika, att fler ska upphöra med sitt användande (d v s efterfrågeminskande åtgärder) samt att minska tillgången på narkotika (utbudsminskande åtgärder). Ofta fokuseras analyser av utvecklingen på de två efterfrågemålen medan denna rapport snarast uppehåller sig vid utbudsmålet.

Det är emellertid inte bara analyser och forskning som kommit att fokusera på de båda förstnämnda narkotikapolitiska målen. De efterfrågeminskande åtgärderna har kommit att dominera den svenska narkotikapolitiken i stort, vilket bland annat gäller inte minst kontrollmyndigheternas verksamhet. Till exempel så är det fler polismyndigheter som prioriterar arbete mot nyrekryteringen till narkotikamissbruk framför insatser som är avsedda att minska tillgången på narkotika (BRÅ 2003). Det har dock inte alltid varit på det viset. När det moderna narkotikaproblemet växte fram i mitten på 1960-talet var narkotikakontrollen i första hand inriktad mot att hindra narkotikan från att komma in i landet. Med tiden har detta mål kommit att förskjutas allt mer mot efterfrågedämpande åtgärder (Kassman 1998, Jensen 1998).

Att använda uppgifter om prisutvecklingen, i kombination med uppgifter om beslagsutvecklingen och preparatens renhet, är en metod som ofta används internationellt för att bedöma utbudsutvecklingen för narkotika (UNODCCP 2000).

I föreliggande rapport görs en genomgång av de uppgifter om svenska narkotikapriser som samlats in via CANs regionala rapporteringssystem om droger, alltsedan slutet av 1980-talet. Någon sådan sammanställning av narkotikaprisutvecklingen har inte tidigare gjorts i Sverige.

Rapportörerna, som i denna rapport begränsats till enbart anställda inom polisväsendet, lämnar uppgifter om den lokala/regionala narkotikasituationen två gånger per år. Sedan år 2000 bearbetas dels uppgifter av mer lokal prägel från poliser i större städer och dels den rikstäckande information som lämnas av de 21 länspolismyndigheterna. Samma år utökades inte bara antalet rapportörer och den geografiska täckningen utan också antalet omfrågade narkotikasorter.

För hasch, amfetamin, kokain, och i relativt hög utsträckning även för heroin, kan prisutvecklingen från 1988 och framåt följas. Eftersom det handlar om en

tidsrymd om 15 år har inflation och allmän pris- och köpkraftsutveckling betydelse för tolkningen av i synnerhet de äldre prisuppgifterna. För att kompensera för denna faktor har de inrapporterade priserna justerats efter SCBs konsumentprisindex och räknats om till 2003 års penningvärde. Priserna avser ”gatupriser”, med andra ord priset vid överlåtelse av små mängder i detaljistled. Dessa har sedan omräknats till grampriser om så behövs.

Det kan konstateras att priserna för de ovan nämnda narkotikasorterna sjunkit relativt kraftigt under den senaste femtonårsperioden. Hasch- och kokainpriserna har sjunkit med runt 40–50% sedan 1980-talets slut. År 2003 rapporterades ett gram hasch kosta runt 80 kronor och ett gram kokain cirka 800 kronor.

För amfetamin och brunt heroin (den vanligaste heroinformen) har priserna under samma period fallit med bortåt 60%. Ett gram amfetamin uppgavs kosta cirka 250 kronor 2003 och ett gram brunt heroin cirka 1 100 kronor.

Trots att såväl frågor som rapportörsbas förändrats under åren bedöms tidsserierna spegla prisutvecklingen relativt väl. Detta inte minst som de svenska trenderna visar sig följa de som gäller för Västeuropa i stort, så långt det varit möjligt att kontrollera detta. Utveckling och aktuellt prisläge för heroin och kokain i Västeuropa pekar dessutom på att det tycks finnas utrymme för ytterligare prissänkningar på den svenska marknaden för dessa droger.

Den mera långsiktiga utvecklingen i Sverige för övriga inrapporterade narkotikasorter (ecstasy, kat, LSD och GHB) kan inte redovisas, då prisuppgifter för dessa preparat systematiskt började insamlas först år 2000.

Det framgår att narkotika i regel är något billigare i storstadslän än i övriga län. Skillnaderna blir lite större sett till en nord-sydlig axel. Allra lägst är priserna generellt i de sydligaste länen, i synnerhet i Skåne, medan priserna ofta är något högre i mellansvenska län och allra högst i nordligare belägna län. Detta är inte särskilt uppseendeväckande utan förefaller rimligt med hänsyn till smugglingsvägar och befolkningstäthet; konsumenterna behöver vara tillräckligt många för att mer fungerande marknader ska uppstå.

Under perioden 1988–2003 har det, samtidigt som priserna sjunkit, skett en ökning av tullens och polisens beslag av de aktuella narkotikasorterna. Beslagsökningarna är mer eller mindre kraftiga och gäller såväl antal som mängder.

Att priserna halveras samtidigt som beslagen dubblas eller flerdubblas pekar på att en utbudsökning har skett. I synnerhet som denna utveckling inträffat samtidigt som konsumtionen också har ökat – såväl experimentellt som tungt missbruk uppvisar tydliga uppgångar under perioden (Brå 2003, CAN 2003). De sänkta priserna är alltså inte en reaktion från marknaden för att upprätthålla ett vikande intresse hos konsumenterna.

Det är inte okomplicerat att avgöra hur tillgänglighetsökningarna påverkar konsumtionen. Det är inte heller avsikten att med denna rapport försöka väga betydelsen av utbudet och efterfrågan mot varandra eller utreda återkopplingarna mellan dessa två storheter. Prisminskningarna i sig kan säkert ha flera olika tänkbara, och ibland motsägelsefulla, konsekvenser för konsumtionen i stort liksom för olika konsumentgrupper, men torde ha allra störst betydelse för användningen bland storkonsumenterna, det vill säga de tunga missbrukarna.

I rapporten uppskattas antalet tunga missbrukare ha ökat med runt 50% under samma period som priserna halverats. Den sammantagna effekten av detta för missbrukarnas narkotikautgifter kan vara att den samlade summan som spenderas på narkotika idag är ungefär lika stor eller rent av lägre jämfört med för 15 år sedan, förutsatt att konsumtionsmängden för genomsnittsnarkomanen inte genomgått någon större förändring.

Avslutningsvis kan det konstateras att det idag finns ett väl fungerande system för inhämtning av prisuppgifter rörande narkotika. I kombination med beslagsuppgifter kan prisinformationen utgöra en användbar indikator för att följa narkotikatillgången, vilket i sin tur är viktig information i sig men också ett av de instrument som kan användas vid utvärderingen av myndigheternas kontrollinsatser på narkotikaområdet.